

मुंबई फौजदारी अपीलिय अधिकार क्षेत्रातील उच्च न्यायालयात

रिट याचिका क्रमांक - १२०४/२०२३

नरेश कन्यालाल राजवानी

वय- ६२ वर्षे. कामधंदा - व्यवसाय,

रा. डब्ल्यू.आय.टी. बिल्डिंगमध्ये

पहिला मजला, २-ए धारावी रोड, माहीम

(पूर्व), मुंबई - ४०० ०१७.

... याचिकाकर्ते

//विरुद्ध//

(1) **महाराष्ट्र राज्य मार्फत सरकारी वकिल**

(2) **मधुकर बयाजी थावल, वय ६९ वर्षे,**

कामधंदा - सहाय्यक म्हणून निवृत्त पोलिस

आयुक्त, मुंबई, रा. फ्लॅट क्रमांक ३०१

ए विंग, प्लॉट - १८/सी, भोज-महल

सहकारी. हौसिंग सोसायटी. शिव

पुरी कॉलनी, सायन-ट्रॉम्बे रोड, चेंबूर,

मुंबई - ४०० ०७४ .

...उत्तरदाता

श्री. अभिनव चंद्रचूड आणि स्नेहल चौधरी याचिकाकर्ता तर्फे वकील

श्रीमती गीता पी. मुळेकर, राज्यातर्फे ए.पी.पी.

श्री. सुशांत जाधव. उत्तरदाता क्रमांक २ तर्फे वकील

कोरम: एन.जे.जमादार, जे.

राखीव दिनांक : ६ फेब्रुवारी २०२४

निकाल जाहीर दिनांक : ०९ मे २०२४

आदेश:

- 1) कायदा नियम तात्काळ परतावा देण्याजोगा करण्यात आले. दोन्ही विद्वान वकिलांचे संमतीने याचिका अंतिमतः ऐकण्यात आली.
- 2) भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २२७ अन्वये ही याचिका अतिरिक्त मुख्य महानगर दंडाधिकाऱ्यांनी दिलेल्या २७ फेब्रुवारी २०१९ च्या आदेशाविरुद्ध याचिकाकर्त्याने प्राधान्य दिलेल्या पुनरीक्षण अर्जात अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, मुंबई यांनी च्या फौजदारी पुनरीक्षण अर्ज क्रमांक ३५४/२०२१ मध्ये दिलेल्या ९ डिसेंबर २०२२ च्या आदेशाची वैधता, औचित्य आणि योग्यतेला आव्हान देते. कुर्ला येथील ११ वे न्यायालय तक्रार एसएस/१३३५/२०१८ च्या मध्ये भारतीय दंड संहितेच्या कलम ५०० अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी याचिका फेटाळण्यात आले. याचिकाकर्त्याने २७ फेब्रुवारी २०१९ रोजी दिलेल्या आदेशा विरुद्ध आव्हान दिले.
- 3) सोयीसाठी आणि स्पष्टतेसाठी, पक्ष खालीलप्रमाणे संबोधित त्यांना विद्वान दंडाधिकाऱ्यांसमोर हजर केले जाते. तक्रार एसएस/१३३५/२०१८ संदर्भित केले जाते.

4) सुपरफ्लुइटीजचा विचार करता, पार्श्वभूमीची वस्तुस्थिती खालीलप्रमाणे सांगता येईल :

४.१) तक्रारदार १९७९ ते २००९ या कालावधीत महाराष्ट्र राज्य पोलिसदलात कार्यरत होते. तक्रारदार चेंबूर पोलिस ठाण्यात पोलिस उपनिरीक्षक पदावर कार्यरत असताना रिअल इस्टेट एजंट म्हणून काम करणाऱ्या आरोपी-याचिकाकर्त्याशी त्याची ओळख झाली. सन २०११ मध्ये फिर्यादी, त्यांची पत्नी व भाऊ यांनी आरोपींकडून दुकाने खरेदी करण्याचा व्यवहार केला. तथापि दोन्ही पक्षांमध्ये वाद निर्माण झाले. तक्रारदाराने विविध खोट्या व खोट्या कारवाया केल्या आणि तक्रारदाराने तक्रारदाराच्या ज्ञात उत्पन्नापेक्षा जास्त संपत्ती गोळा केल्याची माहिती लाचलुचपत प्रतिबंधक विभागासह (ए.सी.बी.) वरिष्ठांना दिली, असा आरोप तक्रारदाराने केला आहे.

४.२) आरोपींनी रिट याचिका क्रमांक ४४५७/२०१६ दाखल केले. आरोपीने दिलेल्या तक्रारीच्या आधारे एफ.आय.आर. नोंदविण्याचे आणि लाचलुचपत प्रतिबंधक कायदा १९८८ मधील तरतुदीनुसार तक्रारदाराविरुद्ध गुन्हा दाखल करण्याचे आदेश पोलिसांना द्यावेत, अशी मागणी केली. अखेरीस २३ मार्च २०१७ च्या आदेशाने ही याचिका फेटाळण्यात आली. ए.सी.बी. ने आरोपीच्या तक्रारीच्या आधारे खुली चौकशी केली आणि आरोपीची मालमत्ता त्याच्या ज्ञात उत्पन्नाच्या स्त्रोतापेक्षा

बेहिशेबी नसल्याचे निदर्शनास आणून दिले आणि म्हणून चौकशी बंद केली. तक्रारदाराला २१ मार्च २०१८ च्या पत्राद्वारे चौकशी बंद केल्याची माहिती देण्यात आली होती.

४.३) फिर्यादीने आरोप केला आहे की, १८ मे २०१८ रोजी रात्री ८.३० च्या सुमारास आरोपी तक्रारदार चालवत असलेल्या पूनम मेडिकल अँड जनरल स्टोअर्समध्ये आला आणि काही ओळखीच्या व्यक्ती आणि लोकांच्या उपस्थितीत “तू ए.सी.बी. मधून सुटला तरी तू चिटर आहेस लाचखोर आहेस.” असे तक्रारदारावर २-३ वेळा ओरडला. तक्रारदाराच्या प्रतिष्ठेला धक्का पोहोचविण्याच्या हेतूने आरोपीने हा मानहानीकारक आरोप केला तेव्हा तक्रारदाराचे कार्यकर्ते आणि अनेक ग्राहक या दुकानात उपस्थित होते.

४.४) त्यामुळे तक्रारदाराने दंड संहितेच्या कलम ५०० अन्वये दंडनीय गुन्ह्याची तक्रार दाखल केली. विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी तक्रारदाराचा पडताळणी जबाब नोंदवून साक्षीदार तपासले आणि त्यानंतर २७ फेब्रुवारी २०१९ च्या आदेशाद्वारे आरोपी विरुद्ध भादंवि कलम ५०० अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी प्रक्रिया जारी केली, कारण आरोपीने प्रथमदर्शनी तक्रारदाराच्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचविण्याच्या हेतूने मानहानीकारक आरोप केले.

४.५) याचिकाकर्त्याने व्यथित होऊन विद्वानांसमोर पुनरावलोकनाला प्राधान्य दिले. सत्र न्यायाधीश पुनरीक्षण अर्ज क्रमांक ३५४/२०२१ मधील ९ डिसेंबर २०२२ च्या आदेशाद्वारे, विद्वान अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांना संबंधित आदेशात हस्तक्षेप करण्याचा कोणताही आधार आढळला नाही. कारण विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी दिलेल्या आदेशात कोणत्याही न्यायिक त्रुटी किंवा प्रक्रियेतील त्रुटी नाहीत आणि प्रथमदर्शनी आय.पी.सी. च्या कलम ५०० अंतर्गत दंडनीय गुन्ह्यातील घटक दर्शविणारे पुरावे आहेत.

४.६) त्यामुळे याचिकाकर्त्याने या न्यायालयाच्या रिट अधिकार क्षेत्राचा वापर केला आहे.

5) श्री. चंद्रचूड, याचिकाकर्त्याचे – आरोपी तर्फे विद्वान वकील, युक्तिवाद करतात की, दंडाधिकारी तसेच अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश यांनी चुकीच्या आधारावर कारवाई केले. कथितरित्या केलेले उद्गार याचिकाकर्त्याला बरोबरीने घेतले तरी तक्रारदाराच्या प्रतिष्ठेला धक्का पोहोचविण्याच्या हेतूने हा आरोप करण्यात आल्याचे दिसून येत नाही. एकीकडे तक्रारदाराला ए.सी.बी. ने दोषमुक्त केल्याने तक्रारदाराने आरोपपत्राची प्रस्तावना केली होती, या अर्थाने हा आरोप खरा आहे, हा मुद्दा मांडण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. त्यामुळे ए.सी.बी. ने तक्रारदाराची निर्दोष मुक्तता केली, ही वस्तुस्थिती दडपण्याचा हेतू नव्हता. 'तक्रारदार फसवा आणि भ्रष्टाचारी होता', या कथित आरोपाचा उत्तरार्ध हा अपमानजनक मानला

जाऊ शकत नाही, कारण तो जास्तीत जास्त अपमानास्पद होता. ज्या व्यक्तीला शिवीगाळ ऐकली जाते त्याच्या प्रतिष्ठेला धक्का पोहोचविण्याच्या हेतूने शिवीगाळ करणे म्हणजे मानहानी ठरत नाही.

- 6) या युक्तिवादाला आधार देण्यासाठी श्री. चंद्रचूड यांनी कर्नाटक उच्च न्यायालयाचा निर्णय, जयप्पा विरुद्ध शामगौडा¹ प्रकरणात, मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचा श्रीमती रामधारा आणि इतर वि. फुलवतीबाई² प्रकरणात आधार घेतला, आणि हिमाचल प्रदेश उच्च न्यायालयाचा प्रेमपाल सिंग आणि इतर वि. मोहन लाल³ प्रकरणात आधार घेतला,
- 7) गीता मुळेकर, अभ्यासू ए.पी.पी. यांनी मात्र या आदेशाला दुजोरा दिला.
- 8) तक्रारदाराचे विद्वान वकील - उत्तरदाता क्रमांक २ युक्तिवाद करतात की, मानहानीचा स्पष्ट खटला निघतो. खरे तर आरोपी उच्च न्यायालयासमोर अपयशी ठरल्यानंतरही आणि ए.सी.बी. ने बेहिशेबी मालमत्ता संपादनाच्या आरोपांमध्ये तथ्य नसल्याचे चौकशीनंतर कळवूनही आरोपांची पुनरावृत्ती केल्याने तक्रारदाराच्या प्रतिष्ठेला धक्का पोहोचविण्याचा स्पष्ट हेतू दिसून येतो. त्यामुळे संबंधित आदेशात कोणत्याही प्रकारचा हस्तक्षेप करण्याची गरज नाही, असा युक्तिवाद श्री. जाधवर यांनी केला.

¹ आय.एल आर १९८५ कर्नाटक ६८०

² आय.एल आर १९६९ पान क्र. ६७४ एम. पी. सिरीज

³ १९८१ एस.एस सी. ऑनलाइन एच. पी. ३५

- 9) मी दोन्ही युक्तिवादाचा गांभीर्याने विचार केला असून तक्रारीतील आरोप, त्यात जोडलेली कागदपत्रे आणि रेकॉर्डवरील साहित्यही पाहिले आहे. सर्वप्रथम, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की आरोपीने कथित मानहानीकारक आरोप केले होते, ही वस्तुस्थिती वादात आणली गेली नाही.
- 10) श्री. चंद्रचूड म्हणतात की, न्यायालयाने उपरोक्त आधारावर कार्यवाही केली तरी वरील विधानांमध्ये मानहानीकारक प्रवृत्ती असू नये, असा प्रामाणिक प्रयत्न केला. शिवीगाळ आणि मानहानीकारक आरोप यात फरक करण्याचा एकत्रित प्रयत्न करण्यात आला. श्री. चंद्रचूड यांच्या मते, आरोपीने अपशब्द वापरले होते, याचा अर्थ असा नाही की आरोपीचा हेतू तक्रारदाराची प्रतिष्ठा मलीन करण्याचा होता कारण केवळ शिवीगाळ आणि मानहानीकारक आरोप यात आवश्यक फरक आहे.
- 11) भारतीय दंड संहितेच्या कलम ४९९ मध्ये मानहानीची व्याख्या खालीलप्रमाणे आहे;
- “४९९. मानहानी** - जो कोणी बोलल्या गेलेल्या किंवा वाचण्याचा हेतू असलेल्या शब्दांद्वारे, किंवा चिन्हांद्वारे किंवा दृश्य निरूपणाद्वारे कोणत्याही व्यक्तीबद्दल कोणताही आरोप करतो किंवा प्रकाशित करतो, किंवा अशा आरोपामुळे अशा व्यक्तीच्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचेल असे समजण्याचे कारण आहे किंवा असे मानण्याचे कारण आहे, त्या व्यक्तीची बदनामी करण्यासाठी म्हटले जाते. स्पष्टीकरण १ - एखाद्यावर काहीही आरोप करणे मानहानी ठरू शकते. मृत व्यक्तीस, जर ती जिवंत असल्यास त्या

व्यक्तीच्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचवतील आणि त्याच्या कुटुंबाच्या किंवा इतर जवळच्या नातेवाईकांच्या भावना दुखावण्याचा हेतू असेल.

स्पष्टीकरण २ - एखाद्या कंपनी किंवा संघटना किंवा व्यक्तींच्या संग्रहाबद्दल आरोप करणे मानहानी ठरू शकते.

स्पष्टीकरण ३ - पर्यायी स्वरूपात किंवा विडंबनाने व्यक्त केलेला आरोप मानहानी ठरू शकतो.

स्पष्टीकरण ४ - जोपर्यंत तो आरोप प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरित्या इतरांच्या अंदाजात त्या व्यक्तीच्या बौद्धिक चारित्र्याची नैतिकता कमी करत नाही, किंवा त्याच्या जातीच्या किंवा त्याच्या आवाहनाच्या संदर्भात त्या व्यक्तीचे चारित्र्य कमी करत नाही किंवा त्या व्यक्तीचे श्रेय कमी करत नाही किंवा त्या व्यक्तीचे शरीर आळशी अवस्थेत आहे असे मानण्यास कारणीभूत ठरत नाही, किंवा सामान्यतः लज्जास्पद समजल्या जाणाऱ्या राज्यात."

- 12) साध्या वाचनावर मानहानीचे खालील घटक बाहेर काढता येतात. सर्वप्रथम, आरोप होणे आवश्यक आहे. दुसरं म्हणजे, असा आरोप नुकसान पोहोचवण्याच्या हेतूने किंवा जाणून घेण्याच्या हेतूने किंवा ज्याच्यासंदर्भात केला गेला आहे त्याच्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचेल असे मानण्याचे कारण असणे आवश्यक आहे. तिसरे म्हणजे कलम ४९९ मध्ये नमूद केलेल्या कोणत्याही अपवादात हे प्रकरण येणार नाही.

- 13) जेफरी जे. डायरमीयर आणि इतर वि. पश्चिम बंगाल राज्य व इतर^४ मानहानी म्हणजे काय, याचा खुलासा सर्वोच्च न्यायालयाने केला

संहितेचे कलम ४९९. परिच्छेद २९ व ३० मधील निरीक्षणे पुढीलप्रमाणे :
भादंविच्या कलम ४९९ अन्वये "मानहानी" ठरवण्यासाठी आरोप असणे आवश्यक आहे आणि असा आरोप ज्या व्यक्तीबद्दल केला गेला आहे त्याच्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचेल किंवा जाणून घेण्याच्या हेतूने किंवा जाणून घेण्याच्या हेतूने किंवा विश्वास ठेवण्याचे कारण असणे आवश्यक आहे. थोडक्यात, मानहानीचा गुन्हा म्हणजे एखाद्या व्यक्तीच्या प्रतिष्ठेला होणारी हानी होय. आरोपीने केलेल्या आरोपामुळे तक्रारदाराच्या प्रतिष्ठेला धक्का बसेल, असे मानण्याचा आरोपीचा हेतू होता किंवा माहित होता किंवा त्याचे कारण होते, मग तक्रारदाराला आरोप केलेल्या आरोपाचा प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष फटका बसला असला तरी चालेल.

३०. तथापि, कलमाच्या स्पष्टीकरण ४ नुसार, कोणत्याही आरोपामुळे एखाद्या व्यक्तीच्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचेल असे म्हटले जात नाही, जोपर्यंत तो आरोप प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे त्या व्यक्तीचे नैतिक किंवा बौद्धिक चारित्र्य कमी करत नाही, किंवा त्याच्या जातीच्या किंवा त्याच्या आवाहनाच्या संदर्भात त्या व्यक्तीचे चारित्र्य कमी करत नाही किंवा त्या व्यक्तीचे श्रेय कमी करत नाही, इतरांच्या अंदाजात किंवा त्या व्यक्तीचे शरीर घृणास्पद अवस्थेत आहे किंवा सामान्यतः लज्जास्पद समजल्या जाणाऱ्या अवस्थेत आहे असे मानले जाते."

- 14) मानहानीच्या गुन्ह्याचे वरील स्वरूप लक्षात घेता, या टप्प्यावर, जेव्हा न्यायालय आरोप खरोखरच केले गेले होते या आधारावर पुढे जाते, तेव्हा हा आरोप दंड संहितेच्या कलम ५०० अन्वये दंडनीय गुन्ह्याच्या कक्षेत येईल का, हा प्रश्न विचारकरणे आवश्यक आहे.

- 15) श्री. चंद्रचूड यांनी मांडलेल्या युक्तिवादांचा विचार करण्यापूर्वी काही तथ्ये लक्षात घेणे आवश्यक आहे. सर्वप्रथम स्थावर मालमत्तेतील काही व्यवहारांमुळे तक्रारदार आणि आरोपी यांच्यात वाद निर्माण झाला. याप्रकरणी आरोपीने पोलिसांत तक्रार दाखल केली असून एसीबीकडे तक्रारही दाखल केला आहे. आरोपीने रिट याचिका क्रमांक ४४५७/२०१६ ला प्राधान्य दिले होते, ज्यात आरोपीच्या १ नोव्हेंबर २०१२ च्या तक्रारीवर निर्णय घेण्याचे आणि भ्रष्टाचार कायद्यातील तरतुदींनुसार तक्रारदाराविरुद्ध गुन्हा दाखल करण्याचे निर्देश राज्य सरकारला द्यावेत, अशी विनंती केली होती.
- 16) २३ मार्च २०१७ च्या आदेशाद्वारे, खंडपीठाने ही याचिका फेटाळून लावली आणि इतर गोष्टींसह, तक्रारदार-उत्तरदाता क्रमांक २ बद्दल राग असलेल्या याचिकाकर्ते-आरोपींच्या सांगण्यावरून, न्यायालय या याचिकेवर सुनावणी घेण्यास इच्छुक नाही असे सांगितले.
- 17) वर नमूद केल्याप्रमाणे ए.सी.बी. ने खुल्या चौकशीनंतर चौकशी बंद करण्याचा निर्णय घेतला आणि २१ मार्च २०१८ रोजी तक्रारदाराला ही वस्तुस्थिती कळविण्यात आली. शेवटी वर काढलेल्या आरोपावरून हे स्पष्ट होते की, तक्रारदाराची ए.सी.बी. ने निर्दोष मुक्तता केल्याचे आरोपीला ठाऊक होते. तक्रारदार 'फसवा

आणि भ्रष्ट' असल्याचा आरोप पुन्हा करणे प्रथमदर्शनी मानहानी ठरेल का, असा महत्त्वाचा प्रश्न उपस्थित होतो.

- 18) **जयप्पा (सुप्रा)** प्रकरणात कर्नाटक उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने असे नमूद केले की, कलम ५०० आयपीसी अंतर्गत दंडनीय मानहानीच्या गुन्ह्यात एखादी व्यक्ती दोषी आढळण्यापूर्वी, केवळ फिर्यादी पक्षाला आरोपीने केलेले तोंडी किंवा लेखी आरोप सिद्ध करावे लागणार नाहीत, तर आरोपीने बदनामीच्या हेतूने असे मानहानीकारक आरोप केले आहेत हे देखील सिद्ध करावे लागेल, मानहानीची तक्रार करणाऱ्या व्यक्तीची खिल्ली उडवणे किंवा प्रतिष्ठा कमी करणे. या प्रकरणातील आरोपींना दिलेले शब्द अपमानास्पद स्वरूपाचे असले, तरी आरोप शब्दशः व्यक्त करण्याचा हेतू होता आणि ते केवळ शिवीगाळ म्हणून फेकले गेले होते का, या निष्कर्षपर्यंत न्यायालयाने पोहोचायला हवे होते, निव्वळ शिवीगाळ करण्यापलीकडे आणखी काही तरी असावे ज्यावरून तक्रार करणाऱ्या व्यक्तीची प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे बदनामी करण्याच्या हेतूने आरोप करण्यात आले होते, असा निष्कर्ष काढता येईल. असा कोणताही पुरावा किंवा साहित्य नसल्यास, गैरवर्तन कितीही विकृत असले तरी, स्वतः केलेले गैरवर्तन आयपीसीच्या कलम ५०० अन्वये दंडनीय मानहानीचा गुन्हा ठरविण्यासाठी पुरेसे असू शकत नाही.

- 19) श्रीमती रामधारा व इतर वि.श्रीमती फुलवतीबाई यांच्या बाबतीत मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयाने इतर गोष्टींबरोबरच खालीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदवले:

"सध्याच्या खटल्यात जर उत्तरादाता यांनी फक्त "छिनल" हा शब्द उच्चारला असता, तर मी असे मानले असते की हा शब्द त्याचा शाब्दिक अर्थ व्यक्त करत नाही, म्हणजे सोप्या सद्गुणांची स्त्री आहे, परंतु केवळ अश्लील शिवीगाळ आहे, जे खेड्यांमध्ये स्त्रिया आपापसात भांडतात तेव्हा असामान्य नाही. केवळ अश्लिल शिवीगाळ, ज्यामुळे एखाद्या व्यक्तीला इतरांच्या अंदाजात कमी केले जात नाही किंवा त्याला तिरस्कार, तिरस्कार किंवा उपहासात आणले जात नाही, ते मानहानी ठरत नाही. अशा वेळी केवळ अत्याचार झालेल्या व्यक्तीच्या भावनेचा अवमान करण्यासाठी किंवा इतर व्यक्तींना न कळता किंवा त्याचा नैसर्गिक अर्थ सांगेल तसा प्रभाव त्यांच्या मनात निर्माण न करता त्याच्या प्रतिष्ठेचा किंवा स्वाभिमानाचा अपमान म्हणून शिवीगाळ केली जाते. परंतु जेथे उपस्थित लोकांच्या अंदाजात संबोधित केलेल्या व्यक्तीला कमी लेखण्याच्या हेतूने आणि त्याला उपहास किंवा तिरस्कारात आणण्याच्या हेतूने अशा परिस्थितीत शब्द उच्चारले गेले तर ते मानहानी ठरेल आणि कारवाई योग्य ठरेल.

- 20) प्रेम पाल सिंग आणि इतर वि. व्ही.एस. मोहन लाल (सुप्रा) हिमाचल प्रदेश उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश यांनी सांगितले की, आय.पी.सी. च्या कलम ४९९ च्या

अर्थातर्गत आरोप म्हणजे एखाद्या व्यक्तीवर आरोप करणे आणि याचा अर्थ केवळ गैरवर्तनाचा शब्द म्हणून नव्हे तर वस्तुस्थितीचा आरोप आहे.

- 21) उपरोक्त घोषणांमुळे मानहानीकारक आरोप आणि शिवीगाळ यातील फरक स्पष्ट होतो. गैरवर्तन केलेली व्यक्ती खरं तर अपमानास्पद चारित्र्याला साजेशी आहे, हे सांगण्याच्या हेतूशिवाय केवळ अपशब्द वापरणे ही स्वतःच बदनामी ठरू शकत नाही. त्यामुळे पक्षकारांची संबंधित भूमिका, त्यांच्या जीवनातील परिस्थिती आणि ते आरोप कोणत्या परिस्थितीत करण्यात आले, याचा विचार होणे आवश्यक आहे.
- 22) मात्र, या प्रकरणात मला श्री. चंद्रचूड यांचे म्हणणे मान्य करणे अवघड वाटते की, आरोपींवर लावण्यात आलेला आरोप अपशब्दांच्या कक्षेत येतो. एसीबीने तक्रारदाराची निर्दोष मुक्तता केल्याचा संदर्भ आरोपीने पूर्ण खुलासा केला आहे आणि तरीही तक्रारदार फसवा आणि भ्रष्ट आहे, या भूमिकेचा पुनरुच्चार केल्याने युक्तिवादाचे कारण पुढे जात नाही, असा आग्रह श्री. चंद्रचूड यांनी केला. उलट संबंधित तपास अधिकाऱ्यांना आरोपांमध्ये तथ्य आढळले नाही, हे आरोपींना ठाऊक होते आणि तरीही आरोपींनी हा आरोप केला.
- 23) आजूबाजूच्या परिस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर, विशेषतः रिट याचिका फेटाळून लावणे आणि ए.सी.बी.ने दोषमुक्त करणे, प्रथमदर्शनी तक्रारदाराच्या प्रतिष्ठेला धक्का पोहोचविण्याच्या हेतूने हा आरोप करण्यात आला होता, त्यामुळे कलम ४९९ मध्ये

नमूद केलेल्या निकषांची पूर्तता झाली असे म्हणता येईल. प्रथमदर्शनी सद्भावनेचा घटक अस्तित्वातच नव्हता. लोकसेवक फसवा आणि भ्रष्ट होता, असे म्हणणे हा एक प्रकारचा गैरवापरम्हणता येणार नाही. त्याऐवजी जर बेफिकीरपणे आणि सद्विच्छेशिवाय असे आरोप केले गेले तर प्रथमदर्शनी ते मानहानी ठरते.

24) या संदर्भात पी. एस. मेहेरहोम जी विरुद्ध के. टी. विजय कुमार आणि इतर च्या प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयाचा उपयुक्त संदर्भ देता येईल.⁵

आय.पी.सी.च्या कलम ४९९ अन्वये गुन्हा केल्याचा आरोप करणाऱ्या तक्रारीत, आरोपांचा विचार केल्यास, तक्रारीचे समर्थन तक्रारदाराच्या शपथेवरील निवेदनाद्वारे केले जाते आणि गुन्ह्यांचे आवश्यक घटक उघड केले जातात, असे निरीक्षण सर्वोच्च न्यायालयाने नोंदवले. उच्च न्यायालयाने सामान्यतः दखल घेत आदेशात हस्तक्षेप करू नये.

25) तक्रारीतील आरोपांना तक्रारदाराचा शपथपत्र तसेच ज्या साक्षीदाराच्या उपस्थितीत आरोपीने मानहानीकारक आरोप केले होते त्याच्या हाती असलेल्या पुराव्याद्वारे खटल्यात, समर्थन दिले जाते.

26) उपरोक्त विचाराचा परिणाम असा आहे की, दंडसंहितेच्या कलम ५०० अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी आरोपींविरुद्ध प्रक्रिया जारी करण्याच्या विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी दिलेल्या आदेशात कोणताही दोष आढळत नाही. विद्वान अतिरिक्त सत्र

न्यायाधीशांनी विद्वानांनी दिलेल्या आदेशात हस्तक्षेप करण्यास स्पष्ट नकार दिला.
त्यामुळे ही याचिका फेटाळण्यात यावी.

27) म्हणून खालील आदेश :

आदेश-

- (1) रिट याचिका फेटाळली जाते.
- (2) नियमाचे संपुष्टात आणले.

(एन.जे.जमादार, जे.)

अस्वीकरण-

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X